

## ASPECTE PRIVIND APLICAREA LEGII RURALE DIN ANUL 1864

Florin NACU<sup>1</sup>, Mihaela BĂRBIERU<sup>2</sup>

**Abstract:** Application of 1864 land reform was one of the most important laws enacted during the reign of Alexandru Ioan Cuza. Dependant peasants were freed from the obligations upon landlords and were given land. Giving land to dependent peasants from Zăicoiu, Rădinești and Obârșia is one of dozens of aspects of the application of the 1864 law on rural property.

**Keywords:** dependent peasant, reform, law, freeholder peasant.

Unirea Principatelor Române – Moldova și Țara Românească – din anul 1859, act ce a creat statul român modern, a răsturnat în plan social ordinea tradițională, câtă mai rămăsese după anii confuzi de reforme moderate, de tranziție, ai Regulamentelor Organice<sup>3</sup>. Totodată, noua condiție a statului modern român, ca dimensiune, forță și statut geopolitic, a deschis calea independenței și a desăvârșirii unității politice a tuturor românilor, ca factor sau entitate politică similară celorlalte state din Europa, în majoritate create pe principii de naționalitate între anii 1815-1920<sup>4</sup>. Sincronicitatea națiunilor și a entităților lor politice a constat în adoptarea ca mod de viață istorică a ritmurilor accelerate prin exercițiul reformelor și al asimilărilor normelor Europei Occidentale, atinsă de revoluția atlantică (industrială, științifică, culturală) încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și de metamorfozarea ideilor revoluției franceze în plan mondial<sup>5</sup>.

Și în societatea românească, ce și-a unit energiile umane și teritoriale în 1859, numărul reformelor enunțate în legi înnoitoare a fost impresionant și atotcuprinzător. Prin forța lucrurilor, domnitorul a fost pus în fața unor probleme ce nu puteau fi rezolvate decât pe calea „întăririi puterii personale, singura capabilă să îngăduie măsurile necesare, promovării progresului”<sup>6</sup>. În interior, era necesar să fie învinsă

---

<sup>1</sup> Cercetător șt. III dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „CS Nicolăescu Ploșor”. E-mail: [florin\\_nacu@yahoo.com](mailto:florin_nacu@yahoo.com)

<sup>2</sup> Cercetător șt. III dr., Institutul de Cercetări Socio-Umane „CS Nicolăescu Ploșor”. E-mail: [miha\\_barbieru@yahoo.com](mailto:miha_barbieru@yahoo.com).

<sup>3</sup> Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VII/I, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 602.

<sup>4</sup> Vladimir Osiac, *Istoria modernă a României*, Editura Universitaria, Craiova, 1999, p. 147.

<sup>5</sup> Paraschiva Cîncea, *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România până la 1918*, Editura Academiei RSR, București, 1983, p. 185.

<sup>6</sup> Vladimir Osiac, *op. cit.*, p.147.

rezistența moșierimii conservatoare, refractară la nou, iar în exterior, era necesar să se tempereze tendințele burgheziei radicale, privite cu suspiciune chiar de puterile care sprijiniseră Unirea și acordau românilor sprijin politic și diplomatic. Alexandru Ioan Cuza și-a impus programul unei domnii autoritare în vara anului 1862. Când guvernarea conservatoare și-a încheiat activitatea în urma asasinării lui Barbu Catargiu. S-a format un nou guvern sub conducerea lui Mihail Kogălniceanu, guvern care a adoptat o serie de reforme ce au transformat statul într-un organism ce se înscria pe linia modernizării. În esență, reformele au fost radicale, impunând restructurări, restatutări sociale, și noi configurări geografice. Ca o „normalitate” la toate schimbările petrecute, au apărut și reacțiile celor care pierdeau pozițiile sociale statornicite în regimurile trecute, de la forme protestatate individuale la manifestări violente de grup.

Întreaga activitate legislativă din perioada domniei lui Cuza a fost marcată de tendința legislativului de a-și spori autoritatea față de instituțiile autonome.

Una dintre cele mai importante legi adoptate în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza a fost *Legea agrară* din 14 august 1864.

Prin această lege, țăranii clăcași au fost eliberați de obligațiile față de boieri și au fost împrumozități cu pământ<sup>7</sup>. Punerea în discuție a problemei agrare s-a făcut în ședința din 16 martie 1864 a Parlamentului, „incitând” pe conservatori care se arătau „temători” și critici aspri „a proiectului guvernului”. O parte a liberalilor s-au alăturat conservatorilor și l-au acuzat pe M. Kogălniceanu că „stârnește vrajba între clasele agricole și proprietari, că încurajează ura și răzbunarea între cei avuți și cei neavuți”<sup>8</sup>. Însuși domnitorul dezvăluia uneltirile din Camera Legiuitoare, care împiedicaseră neconținut înfăptuirea reformelor, redusese guvernul la „neputință” și voind să evite votarea proiectului de lege rurală, ce „era o lege de dreptate, care împlinea speranțele legitime „a trei milioane de țărani” dăduse vot de blam guvernului.

Legea rurală a fost sancționată și promulgată la 14/25 august 1864 și a intrând în vigoare la 23 aprilie/5 mai 1865. Domnitorul proclama, printr-un decret, desființarea clăcii „*de-a pururi*”, anunțând țăranimea că „*de astăzi voi sunteți proprietari liberi pe locurile stăpânirii voastre*”<sup>9</sup>.

Prin acest act juridic, intitulat *Legea pentru registrea proprietății rurale*, țăranii au fost eliberați de sarcinile fiscale precum claca, dijma sau podvezile, fiind desființate monopolurile din interiorul satelor și au fost împrumozități pe categorii în funcție de numărul de vite deținute. Țăranii urmau să răscumpere terenurile și să achite anual o anumită sumă, timp de 15 ani. Legea stabilea plata unor despăgubiri către proprietari. Terenurile expropriate nu puteau depăși 2/3 din moșie și nu puteau fi vândute timp de 30 de ani decât către comună sau către alt sătean. În esența ei, clăcașilor, (clasă socială statutată prin reforma domnitorului Constantin

<sup>7</sup> Vasile Axenciuc, *Evoluția economiei României. Cercetări statistico-istorice, 1859-1917*, București, 1996, p. 17.

<sup>8</sup> Supliment la „Monitorul Oficial” nr. 165/ 16 martie 1864, pagina 1310.

<sup>9</sup> *Decretul domnesc* nr. 1.014 din 14 august 1864, în: „Monitorul Oficial” nr. 181 din 15 august 1864.

Mavrocordat) li se conferea „plenitudinea capacității de exercițiu a atributelor personalităților juridice”<sup>10</sup>. Moșiile au fost socotite ca având o treime ce devenea proprietatea absolută a fostului proprietar, „purgată de orice drepturi de folosință ale țăranilor” și două treimi declarate ca fiind proprietatea deplină a foștilor clăcași<sup>11</sup>.

Legea îi declara pe clăcași pe locurile de casă și grădină, în aceeași suprafață ca aceea fixată de Regulamentele Organice: în Țara Românească, 400 stânjeni pătrați la câmp și 300 la munte; în Moldova, 10 prăjini fâlcești; în județele de peste Prut (Basarabia), frunțașul primea 12 prăjini fâlcești pentru casă și grădină, mijlocașul 11 prăjini fâlcești și codașul 10 prăjini fâlcești<sup>12</sup>. Totodată, clăcașii deveneau proprietari pe pământurile de cultură: frunțașii (cu patru boi și o vacă) a 11 pogoane în Țara Românească<sup>13</sup>, a cinci fâlci și 40 prăjini fâlcești în Moldova și

<sup>10</sup> *Mesagii și proclamații ale lui Cuza-Vodă*, București, 1910, p.126.

<sup>11</sup> *Ibidem*, p.127.

<sup>12</sup> *Ibidem*.

<sup>13</sup> Suprafața comuni Adămești, din județul Teleorman, era la 1899 este de aproape 2600 hect., din care 2284 arabile. Populația era de 792 locuitori, din care 196 erau capi de familie. La acea dată, erau 185 contribuabili, din care majoritatea plăteau impozitul funciar. La reforma agrară, au fost împroprietăriți 96 de săteni, pe o suprafață de 284 hectare. În comuna Adâncata, județul Prahova, se găseau 1575 locuitori, dintre care sunt 389 contribuabili. Reforma agrară din 1864 a condus la împroprietărirea a 216 locuitori cu 1099 hectare. Comuna Adunați-Copăceni, din județul Vlașca, era o moșie aflată în proprietatea lui Petrovici-Armis, cu o suprafață de 1143 hectare și 71 de ari. La reforma agrară din 1864, 122 de clăcași au primit 461 hect. 51 de arii, ceea ce însemna că moșia avea la 1899 682 hect. 20 ari. teren din care 60 hect. 42 ari de pădure și 158 hect. 22 ari vii. Comuna Adunați Sârbeni, județul Vlașca reprezenta moșia lui Spiridon Gazoti, cu un venit de 10 000 lei anual. La 1864, din cele 1230 ha., au fost împroprietăriți 90 de locuitori cu 326 ha. În comuna Albești, județul Ialomița, erau patru moșii, trei particulare și una a statului, preluată de la Mănăstirea Cernica după 1863. Din cei 2561 de locuitori ai comunei, 120 fuseseră împroprietăriți după legea din 1864. În comuna Alexeni, județul Ialomița, din cei 1583 locuitori, 208 au fost împroprietăriți în 1864. Comuna Andrășești, județul Ialomița, avea 940 de locuitori, la 1890, în 1864, fiind împroprietăriți 170 de săteni. Comuna Armășești, județul Ialomița, cu 1374 locuitori în 1890, a beneficiat în 1864 de împroprietărirea a 149 locuitori, rămânând fără pământ doar 27 de săteni. Comuna Arțari, jud. Ialomița, avea în 1890 1436 locuitori, în marea lor majoritate moșneni, devreme ce la 1864 fuseseră împroprietăriți doar 8 săteni. Comuna Axintele, Județul Ialomița, avea în 1890, 1317 locuitori, la 1864, reforma agrară aducând în situația de proprietari 135 de locuitori. În comuna Albești din județul Muscel, erau moșneni proprietari, doar sătenii dintr-un cătun, Căndești, fuseseră împroprietăriți pe baza reformei din 1864. Și comuna Aninoasa din județul Muscel cunoscuse împroprietărirea a 204 săteni în 1864, din totalul de 1133 locuitori, câți erau la 1890. În comuna Albești –Mur, județul Prahova, o bună parte din cei 1082 locuitori au fost împroprietăriți prin legea din 1864, cu terenuri provenind din trei moșii. În comuna Albești-Paleologu, tot din județul Prahova, în 1864, au primit pământ 113 locuitori cu 471 hectare. Comuna Apostolache, județul Prahova (1556 locuitori) era formată în majoritate din moșneni. Totuși, la 1864, o parte din locuitori au primit 368 hectare de teren. Comuna Aricești, județul Prahova, a cunoscut împroprietărirea a 177 de săteni cu 543 hectare de teren. Aceasta era situată în plasa Filipești. O comună cu același nume, situată în plasa Podgoria, tot din Județul Prahova, cu 1473 locuitori. 133 dintre ei au primit la 1864, 407 hectare de teren. În comuna Obedeanca, jud. Vlașca, la 1864, din totalul de 297 ha, ale moșiei lui G.M. Tatarescu (Angehești-Tămășeanca), 33 de locuitori au primit 124 de hectare de teren. Comuna Babele, județul Vlașca, a cunoscut, la 1864, împroprietărirea a 64 locuitori cu 285 hectare. Cătunul Baci-Poșta din

a șase fâlcii, 40 prăjini fâlcești peste Prut; mijlocașii (cu doi boi și o vacă) a șapte pogoane și 19 prăjini în Țara Românească, a 4 fâlcii în Moldova, a 4 fâlcii și 30 prăjini peste Prut; codașii sau „toporașii” din Țara Românească (cu numai o vacă) a patru pogoane și 15 prăjini, iar „pălmașii” din Moldova și de peste Prut a două fâlcii și 70 prăjini<sup>14</sup>. Vădulele fără copii, nevolnicii și locuitorii care nu ocupau de agricultură au fost declarați proprietari numai pe locul de casă și grădină. Prin articolul 5 al legii, sătenilor, care prin „învoielii speciale cu proprietarul moșiei” aveau casă și grădină în sat, fără a fi clăcași, li se oferea posibilitatea de a primi pământ pe moșiile statului<sup>15</sup>.

În total, au fost împroprietăriți 406.429 țărani cu 1.654.964 hectare<sup>16</sup>. O bună parte din loturile necesare proveneau din moșiile obținute prin secularizarea averilor mănăstirești. După Reformă, țărani au ajuns să dețină 30% din teritoriul țării, restul de 70% fiind deținut de moșierime sau de stat<sup>17</sup>. Potrivit legii din august 1864, categoria de locuitori din sate, numiți „însurăței”, în număr de 48 342 au devenit proprietari pe 228 328 ha și 2697 mp din moșiile statului, în anii 1878-1881<sup>18</sup>. Prin urmare, legea rurală din anul 1864, a transformat în proprietari 511 896 săteni pe o suprafață de 2 038 640 ha și 2 697 mp<sup>19</sup>.

Unele dintre numeroasele localități din Oltenia în care a fost aplicată legea rurală din anul 1864 au fost Zăicoi și Rădinești, care aparțin în prezent comunei

comuna Blejești, jud. Vlașca, a înregistrat ridicarea la statutul de proprietari a 75 de locuitori cu 295 de hectare (*apud Dictionarul localităților*, Editura Socec, 1898 vol. 1.).

<sup>14</sup> „Monitorul Oficial”, nr.181 din 15 august 1864, art. 1, 3, 4, 6.

<sup>15</sup> *Ibidem*, art.5; vezi și Vladimir Osiaș, *Istoria modernă...*, pp. 162-163; Dan Berindei, *Constituirea României moderne*, Editura Enciclopedică, București, 2009, pp. 285-299.

<sup>16</sup> Spre exemplu, în Moldova, comuna Andreași, jud. Râmnicu Sărat, avea în 1890 650 de locuitori, la 1864, din totalul de 2600 de hectare, 81 fiind date unei părți a locuitorilor. Comuna Antoceni din județul Suceava (301 locuitori la 1890) a cunoscut după legea din 1864, împroprietărirea a 28 mijlocași, 7 pălmași, stăpânind 134 fâlcii și 60 prăjini. Reforma agrară în 1864, în județul Bacău, a vizat 20 181 locuitori cu 72.454, 26 hectare. În 1879, legea pentru însurăței a transformat în proprietari 1268 cu 4080 fâlcii de pământ. Comuna Baia din județul Suceava, cu 2570 de locuitori la 1890, a beneficiat în 1864 de împroprietărirea a 35 frunțași, 146 mijlocași, 202 codași cu un total de 1346 fâlcii. Comuna Ardeoani, județul Bacău (993 locuitori), a cunoscut reforma agrară din 1864, când au primit pământ 31 de locuitori, totalizând 77 de fâlcii și 40 de prăjini. Satul Arghira, de pe moșia cu același nume din comuna Preutești, din județul Suceava, a cunoscut reforma din 1864, prin împroprietărirea a 7 mijlocași și 45 de codași cu 140 de fâlcii și 40 de prăjini (*apud Dictionarul Localităților*, Editura Socec, București, 1899).

<sup>17</sup> Keith Hitchins, *România 1774-1866*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 187.

<sup>18</sup> N. Adăniloie, Dan Berindei, *Reforma agrară din 1864*, Editura Academiei, București, 1967, p. 334.

<sup>19</sup> *Ibidem*, pp. 341-344; Leonida Colescu, *La loi rurale de 1864 la statistique des paysans devenus propriétaires*, București, 1900, pp. 63-65; C. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, București, 1907, pp. 103-108. Date statistice privind aplicarea reformei agrare găsim și în Vasile M. Kogălniceanu, în lucrările *Legislația agrară și măsurile luate în favoarea agriculturii*, București, 1902, în: *Chestiunea țărănească*, București, 1906, unde numărul țăranilor este de 463 555, iar suprafața primită de țărani este de 1 966 044 ha.

Dănciulești, județului Gorj<sup>20</sup>. Conform datelor statistice, majoritatea locuitorilor celor două localități erau moșneni. Statistica lui Barbu Știrbei, din anul 1855, menționează în Rădinești, 121 de moșneni proprietari (118 birnici, 3 mazili), în Zăicoi, un număr de 137 de moșneni proprietari (131 de birnici, un patentar și 4 mazili)<sup>21</sup>, iar în Obârșia – 88 de moșneni și 86 de birnici. În localități existau și 32 de familii de clăcași<sup>22</sup>. Familiile de clăcași au primit pământ în mod deferentiat, în raport cu numărul vitelor. Pentru sătenii cu 4 boi și o vacă s-au repartizat câte 11 pogoane (55.120, 69 m<sup>2</sup>) pe cap de familie, pentru cei cu doi boi și o vacă – 7 pogoane și 19 prăjini (35.754,44 m<sup>2</sup>), pentru pălmași (toporași), cei fără vite câte 4 pogoane și 15 prăjini (20.758,01 m<sup>2</sup>), pentru văduvele fără copii, nevolnicii, sătenii care nu exercitau meseria de agricultori „și n-au făcut clacă” primeau 100 de stânjani de casă și grădină și câte 400 de stânjani pătrați la câmp (1.600 m<sup>2</sup>)<sup>23</sup>. Sătenii moșneni cu pământ puțin sau fără pământ nu au fost împroprietăriți. „Tabela” din 9 martie 1865 prezintă situația clăcașilor din Zăicoi repartizați pe proprietari, după cum urmează:

- proprietar Grigore Ion Poenaru cu 4 clăcași (3 cu brațele și 1 cu casă și grădină);
- proprietar Elisabeta Golumbeanu cu 1 clăcaș cu loc de casă;
- proprietar Anica Ion Șerban cu 2 clăcași cu loc de casă;
- proprietar Iancu Melinescu cu 11 clăcași (6 cu doi boi, 1 clăcaș cu un loc de casă și grădină, 4 cu brațele);
- proprietari Nae și Dumitru Zătreanu cu 2 clăcași cu brațele;
- proprietar Dumitru Popescu cu un clăcaș cu loc de casă;
- proprietar Nicolae Fărcășanu cu 4 clăcași cu loc de casă;
- proprietar B.B. Roșianu cu un clăcaș cu loc de casă;
- proprietar G.G. Hristea cu un clăcaș cu 2 boi;
- proprietar Maria Tălpășanca cu 4 clăcași (1 cu 2 boi, 3 cu brațele);
- proprietar Ștefan Tălpășanu cu 23 de clăcași (13 cu doi boi, 9 cu brațele, 1 cu loc de casă și grădină);
- proprietar Maria Oboaica cu 2 clăcași cu brațele;
- proprietar Nicolae Vladimirescu cu 11 clăcași (6 cu 2 boi, 5 cu brațele);

În total, în Zăicoi au fost împroprietăriți 22 de săteni, în Rădinești – 10, iar în Tălpașu – 36. Extragem din „Tabelul reformei” numele clăcașilor împroprietăriți ce aparțineau „mahalalei Zăicoiu” cu „pogoanele primite și suma banilor” ce trebuiau plătiți „pe trimestru și pe anu”<sup>24</sup>.

<sup>20</sup> Comuna este situată în sud-estul județului, în Piemontul Getic (Platforma Oltețului), la 55-60 de km distanță de municipiul Tg. Jiu (vezi *Dicționarul istoric al localităților din județul Gorj*, vol. I, Editura Aius, Craiova, 2011, pp. 251-260).

<sup>21</sup> *Dicționarul istoric al localităților din județul Gorj*, vol. I, Editura Aius, Craiova, 2011, pp. 251-260 (La 1 ianuarie 1865, comuna Zăicoi se contopește cu comuna Tălpașu, sub denumirea de Tălpașu).

<sup>22</sup> Calculat după Dumitru I. Șeclăman, Vasile I. Popescu, *Noi, zăicoienii*, Editura MJM, Craiova, 2005, pp. 28-30.

<sup>23</sup> *Ibidem*.

<sup>24</sup> „Interfluvii”, an 13/2004, nr. 13-14/iunie, p. 3.

1. Clăcașul Matei Barbu, de pe proprietatea lui Grigore Ion Poienaru, primește pentru claca făcută cu brațele 4 pogoane, 15 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 90 de parale;
2. Clăcașul Stanciu Ionu, de pe proprietatea lui Grigore Ion Poienaru, primește pentru claca făcută cu brațele 4 pogoane, 15 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 90 de parale;
3. Clăcașul Ilie Pătru, de pe proprietatea lui Grigore Ion Poienaru, primește pentru claca făcută cu brațele 4 pogoane, 15 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 90 de parale;
4. Clăcașul Ilie Ancuța primește pentru claca făcută cu brațele 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 90 de parale;
5. Clăcașul Dinu Duțu primește pentru claca făcută cu doi boi 7 pogoane, 19 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 100 de lei și 94 de parale;
6. Clăcașul Ionu Duțu de pe proprietatea lui Iancu Dumitru, primește pentru claca făcută cu doi boi 7 pogoane, 19 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 100 de lei și 94 de parale;
7. Clăcașul Constantin Matei, de pe proprietatea lui Iancu Melinescu, primește pentru claca făcută cu brațele 7 pogoane, 19 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 100 de lei și 94 de parale;
8. Clăcașul Nicolae Bălașa primește pentru claca făcută cu doi boi 7 pogoane, 19 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 100 de lei și 94 de parale;
9. Clăcașul Dumitru Duțu primește pentru claca făcută cu doi boi 7 pogoane, 19 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 100 de lei și 94 de parale;
10. Clăcașul Grigore Matei primește pentru claca făcută cu brațele 4 pogoane, 15 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 90 de parale;
11. Clăcașul Fota Calotă primește pentru claca făcută cu brațele 4 pogoane, 15 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 90 de parale;
12. Clăcașul Ion Enache primește pentru claca făcută cu brațele 4 pogoane, 15 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 90 de parale;

13. Clăcașul Ion Bălașa primește pentru claca făcută cu brațele 4 pogoane, 15 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 90 de parale;
14. Clăcașul Ion Olariu primește 498 stânjeni pentru casă și grădină;
15. Clăcașul Niță Paraschivu, de pe proprietatea Nae și Dumitru Zătreanu, primește pentru claca făcută cu brațele 4 pogoane, 15 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 90 de parale;
16. Clăcașul Mitranu lui Radu, de pe proprietatea Nae și Dumitru Zătreanu, primește pentru claca făcută cu brațele 4 pogoane, 15 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 90 de parale;
17. Clăcașul Radu lui Vasile, de pe proprietatea Frații Pleșoianu, primește pentru claca făcută cu brațele 4 pogoane, 15 prăjini și 498 stânjeni pentru casă și grădină, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 90 de parale;
18. Clăcașul Dumitrache Mărțoiu, de pe proprietatea Dumitru Popescu, primește pentru claca făcută cu brațele 498 stânjeni pentru casă și grădină;
19. Clăcașul Ioan Matei, de pe proprietatea Anica Ion Șerban, primește pentru claca făcută cu brațele 498 stânjeni pentru casă și grădină;
20. Clăcașul Nițu Ionu de pe proprietatea Dumitru Popescu, primește pentru claca făcută cu brațele 498 stânjeni pentru casă și grădină;
21. Clăcașul Stancu lui Ghelaie, de pe proprietatea Elisabeta Golumbeanu, primește pentru claca făcută cu brațele 498 stânjeni pentru casă și grădină<sup>25</sup>.

Matricola nominală cu locuitorii împrumătăriți prin legea rurală din anul 1864, în localitatea Rădinești, ne oferă următoarele date:

1. Clăcașul Vasile Bușa, de pe proprietatea Constantin V. Tecovici, din categoria celor cu doi boi, primește 7 pogoane și 19 prăjini, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 100 de lei;
2. Clăcașul Ioan Maria, de pe proprietatea Constantin V. Tecovici, din categoria celor cu doi boi, primește 7 pogoane și 19 prăjini, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 100 de lei;
3. Clăcașul Grigore Vlăduț, de pe proprietatea Constantin V. Tecovici, din categoria celor cu doi boi, primește 7 pogoane și 19 prăjini, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 100 de lei;
4. Clăcașul Copnstantin Grămadă, de pe proprietatea Constantin V. Tecovici, din categoria celor cu doi boi, primește 7 pogoane și 19 prăjini, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 100 de lei;
5. Clăcașul Trancă Dulbastra, de pe proprietatea Constantin V. Tecovici, din categoria celor cu doi boi, primește 7 pogoane și 19 prăjini, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 100 de lei;

---

<sup>25</sup> Dumitru I. Șeclăman, Vasile I. Popescu, *op. cit.*, p. 29

6. Clăcașul Ileana V.V., de pe proprietatea Constantin V. Tecovici, din categoria celor cu doi boi, primește 7 pogoane și 19 prăjini, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 100 de lei;

7. Clăcașul Vasile Grigore, de pe proprietatea Constantin V. Tecovici, din categoria celor cu brațele, primește 7 pogoane și 19 prăjini, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 20 de bani;

8. Clăcașul Trana Istradie, de pe proprietatea Constantin V. Tecovici, din categoria celor cu brațele, primește 7 pogoane și 19 prăjini, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 20 de bani;

9. Clăcașul Tudor Voica, de pe proprietatea Constantin V. Tecovici, din categoria celor cu brațele, primește 7 pogoane și 19 prăjini, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 20 de bani;

10. Clăcașul Pătru Lăutaru, de pe proprietatea Constantin V. Tecovici, din categoria celor cu brațele, primește 7 pogoane și 19 prăjini, având ca sumă datorată pentru răscumpărare 71 de lei și 20 de bani<sup>26</sup>.

În total, în Rădinești au fost împrorietăriți 10 clăcași de pe proprietatea lui Constantin V. Tecovici, dintre care 6 cu doi boi și 4 cu brațele, cu 42 de pogoane, 104 prăjini pentru cei cu doi boi și 16 pogoane și 60 de prăjini pentru cei cu brațele urmând să plătească drept despăgubiri 884 lei și 80 de bani.

Clăcașii împrorietăriți trebuiau să plătească răscumpărarea, în mod eșalonat, până în anul 1884. Prevederile legii rurale nu permiteau înstrăinarea pământului primit prin împrorietărire. După un deceniu și jumătate, s-a permis înstrăinarea pământului, fapt ce a dus la o rapidă pauperizare. Sătenii împrorietăriți din aceste localități, ca de altfel din întreaga țară, au continuat să muncească în dijmă, conform legilor de învoielii agricole.

Gradual, către sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, apare și o pătură de țărani înstăriți care încep să cumpere pământ de la boierii Zătreni, Poienari, Melinești și Constantin Tecovici. În anul 1890, cele mai mari suprafețe au fost cumpărate de sătenii Dinu Stamate, Gheorghe Mihailescu și Marin Ionescu la Zăicoiu, iar la Rădinești, sătenii Marin Repăunescu (administrator al moșiei lui Constantin Tecovici), Marin Păunescu (a conacul și cureaua cu casă) și alți 46 de săteni<sup>27</sup>.

Reforma agrară de la 1864 a avut și numeroase neajunsuri, care au determinat răscoalele țărănești de mai târziu. Prin lege, nu s-a expropiat o treime din proprietățile pe care lucrau clăcașii, fiind scoase de sub incidența legii circa 207 000 ha. Din totalul clăcașilor constatați în România, în anul 1864, au rămas neîmprorietăriți circa 53 000 clăcași (după alte surse circa 38 590)<sup>28</sup>. Legiutorul a avut în vedere necesitățile viitoare ale cultivatorilor agricoli. El a lăsat spre rezolvare problema împrorietării însurăților, vânzarea unor moșii ale statului,

<sup>26</sup> „Interfluvii”, an 13/2004, nr. 13-14/iunie, p. 3.

<sup>27</sup> *Ibidem*.

<sup>28</sup> Nicoale Mora, *Chestiunea rurală*, București, 1904, pp. 38-44.



prin sistemul lotizării, unor viitoare reglementări (legile din anii 1866, 1868, 1872, 1875, 1876, 1881, 1884, 1886, 1889). Legea care trebuia să intre în vigoare la 23 aprilie/5 mai 1865 a acordat insuficient pământ pentru familiile țărănești. Comentând mai târziu starea țăranimii după reformă, Ion Ghica scria că „ea era vrednică de jale” și că „totalul dărilor unui fost clăcaș... se suie la ceva mai mult de 32% din venitul anual”<sup>29</sup>.

Economistul N. Suru aprecia că în urma reformei, despăgubirile trebuiau să fie achitate odată cu impozitele, ele apăsând fiscal „de șase ori mai mult decât până atunci”<sup>30</sup>.

Mihai Kogălniceanu, într-un discurs ținut în Cameră, la 11 februarie 1882, se pronunța pentru necesitatea unei noi împroprietări<sup>31</sup>.

O altă lipsă a legii a fost și faptul că ea a exclus moșnenii de la împroprietărire, proprietatea moșnenească intrând într-o criză generală, provocată de regimul burghez, care a accelerat procesul de proletarizare în lumea satului. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, asistăm la „dezlipirea vechilor clase rurale, boierimea și țăranimea, de pământul lor străvechi și prefacerea lui în capital”<sup>32</sup>.

Reforma agrară din anul 1864, o adevărată reformă socială, a contribuit la așezarea proprietății: „în spiritul caracterului ei de absolut și exclusiv”, înscris în art. 480 al Codului Civil. Proclamarea proprietății individuale ca drept comun în România, s-a făcut în detrimentul stării de proprietate în indiviziune, în care „se găsea o bună parte a cuprinsului țării stăpânită de o numeroasă clasă a populației noastre”<sup>33</sup>.

Deși nu a rezolvat decât parțial și temporar problema agrară țărănească, reforma a dat impuls dezvoltării producției de mărfuri, intensificându-se astfel dezvoltarea capitalismului în agricultura României. *Proprietatea feudală asupra pământului s-a transformat în proprietate absolută de tip burghez, în „proprietate liberă, individuală, occidentală”* cum menționa Mihail Kogălniceanu<sup>34</sup>. Emanciparea clăcașilor și crearea brațelor de muncă libere au contribuit la dezvoltarea industriei, comerțului și a exploatării agricole de tip capitalist. În esență, *Reforma Agrară* din anul 1864 a avut un caracter burghezo-democratic. Totodată, legea a confirmat spoliatarea de pământ din trecut, a comis deposedări noi și a consolidat, indirect, dreptul absolut al proprietarilor asupra majorității pământului. Prin faptul că nu a soluționat litigiul dintre moșieri și țărani, conform spiritului programului revoluționar

<sup>29</sup> Ion Ghica, *Convorbiri economice*, în: „Scrieri”, I, Editura Petre V. Haucș, București, 1914, p. 264.

<sup>30</sup> G. D. Creangă, *op. cit.*, p. XXVII, XXX.

<sup>31</sup> Vezi Ion Ilincioiu, *Țăranii, pământul și moșierii în România: 1864-1888*, Editura Politică, București, 1982, p. 88.

<sup>32</sup> Ștefan Zeletin, *Burghezia română. Originea și rolul ei istoric*, ediția a II-a, Editura Humanitas, București, 1991, p. 332.

<sup>33</sup> D. Brezulescu, *Contribuțiuni la studiul proprietății în devălmășie a munților noștri. O pagină din „Chestiunea țărănească”*, București, 1908, p. 5.

<sup>34</sup> M. Kogălniceanu, *Chestiunea țărănească*, București, 1906, p. 375.

pașoptist, legea nu a lichidat complet și nu a desființat marea proprietate funciară și nici moșierimea ca forță politică și clasă socială importantă a sfârșitului de secol XIX și început de secol XX. Moșierimea împreună cu statul au continuat să dețină majoritatea pământurilor cultivate. După reformă, proprietatea moșierească reprezenta 70% din suprafața cultivată a României, iar proprietatea răzeșilor moșnenilor și foștilor clăcași împrumăriți, aproximativ 30%. Insuficiența de pământ a făcut ca o mare parte a țărănimii să redevină sub dominația arendașilor și marilor proprietari. În agricultură, au fost păstrate „rămășițe ale relațiilor feudale” (munca în dijmă, rușfeturile etc), fapt ce a dus la convulsii sociale puternice în România perioadei 1888-1907.

Perioada istorică creată în plan economico-social de reforma agrară din 1864, care a fost numită de unii autori și regimul constituției agricole a marii proprietăți, a durat până la reforma agrară din anul 1921, când marea proprietate cu peste 100 de ha a mai reprezentat doar 10,44% din suprafața cultivabilă a țării<sup>35</sup>.

---

<sup>35</sup> *Ibidem.*